

hranu i oružje. Zelenom kadru pridružile su se, osim dezertera, i druge grupacije kao što su nezadovoljni seljaci, povratnici iz ratnoga zarobljeništva te kriminalci. Tako memoari Vladka Mačeka ocrtavaju atmosferu na bojišnici u jesen 1918. i loše stanje vojnika, koji su boravili u nehumanim uvjetima uskraćeni za hranu, odjeću i ogrjev. U radu se na temelju objavljene izvorne građe analiziraju pojedine kategorije sudionika te motivi za pojavu takve vrste banditizma.

Jedanaest značajnih sociohistorijskih priloga na kraju prati opsežan popis literature koja uključuje monografije i članke posvećene marginaliziranim skupinama 19. stoljeća. Želeći dodatno afirmirati historiju odozdo, Luka Pejić ovim zbornikom stvara temelj za buduće istraživačke doprinose koji problematiziraju procese marginalizacije u Hrvatskoj i ukazuju na utišane glasove ljudi na margini.

Lea Bakić

Branimir Mendeš (prir.). *Diskursi o dječjoj igri – Tematski izbor radova hrvatskih pedagoga*. Zagreb: Novi redak, 2024., 235 str.

U izdanju nakladničke kuće Novi redak u Zagrebu je 2024. objavljena knjiga *Diskursi o dječjoj igri – Tematski izbor radova hrvatskih pedagoga*. Priređivač doc. dr. sc. Branimir Mendeš skupio je radove kao odraz svoje težnje da zastupljene priloge učini dostupnima širokoj čitateljskoj publici. Središnji problem knjige je igra djece rane i predškolske dobi. Organizacijska koncepcija knjige jednostavna je i pregledna. Knjiga započinje predgovorom priređivača. Slijedi središnji dio knjige, naslovljen *O igri s različitih motrišta*. Riječ je o dvadeset odabranih priloga u autorstvu sedamnaestero recentnih hrvatskih pedagoga. Završni dio knjige sadržava podatke o priložima u knjizi te o zastupljenim autorima.

Prvi prilog, *Igra* (1895.), rad je **Antonije Cvijić** (1865. – 1936.), pionirke predškolskoga odgoja u Hrvatskoj i jedne od prvih stručnih zabavišnih učiteljica. U odbranom prilogu autorica razmatra dječju igru u kontekstu zabavišta (današnjih dječjih vrtića). Otklanja tumačenje igre kao puke *igrarije*. Definira ju kao „najbistriji proizvod čovjeka u djetinjskoj dobi”. Pitajući se je li prikladno da odrasli utječu na dječju igru i diktiraju je, procjenjuje da je djetetu potrebna igra bez pritiska autoriteta, no uz pripomoć zabavišne učiteljice. Sugerira smjernice za stvaranje igrovnoga konteksta, navodi oblike podrške djetetu. Napominje da igra ne smije biti zamorna. Njome se dijete treba rasteretiti i zabaviti te privesti samostalnosti.

Drugi prilog je znanstvena rasprava dr. **Vladimira Jankovića** (1903. – 1979.), pedagoga i teoretičara tjelesnoga odgoja djece i mladih. Nosi naslov *Značaj igre u razvoju čovjeka i njezina odgojna vrijednost* (1940.). Autor tumači igru kao višedimenzionalnu pojavu koja zadire u čovjekovo bivstvo. Propituje različite teorije nastanka igre, promatrajući igru iz biološke, pedagoške, psihološke i sociološke perspektive. Razmatra

teoriju viška energije, teoriju oporavka, atavizma, uvježbavanja i katarze. Zaključuje da je igra mnogolika pojava i instinktivan impuls koji nema konačno definiran cilj. Kako igra ima bitnu odgojnu zadaću, zadatak odgojitelja je stvaranje i priređivanje primjerene okoline za dječju igru.

Treći prilog knjige nosi naziv *Zašto se dijete igra i zašto se mora igrati* (1947.). Riječ je o stručnom radu **Staše Jelić** (1911. – 1976.), učiteljice dječjih skloništa i Škole za nastavnice malih škola u Rudama. Autorica promovira igru kao najvažnije sredstvo razvoja i odgoja djeteta. Naglašava da se predškolsko doba često naziva i dobom igre. Objašnjava da se dijete igra jer ima potrebu igrom otkrivati i spoznavati svoju okolinu. Tumači da se igrom pobuđuje rad mašte, govor i mišljenje. Navodi da igra pospješuje društvene vještine, uklanja egocentrizam te razvija težnju za lijepim. Zaključuje da se za mnogostrani razvoj djeteta mora igrati, a dječji vrtići pritom trebaju osigurati prilike za djetetovu igru.

Četvrti prilog, *Odgojna vrijednost dječjih igračaka* (1950.), djelo je **Zlate Kunst** (1908. – 2003.), prosvjetne djelatnice čiji je uži pedagoški interes bila opremljenost odgojno-obrazovnih ustanova. Autorica navodi da odgojna vrijednost igračaka nije dovoljno prepoznata. Zapaža da nema jednoznačne definicije dječje igračke. Objašnjava da je definiranju igračaka moguće prići s različitih stajališta (djeteta, roditelja, odgojitelja, proizvođača, trgovca). Progovara o nedostacima postojećih igrački. Tumači karakteristike dobre igračke. To su: izazivanje trajne radosti i oduševljenja djeteta, potencijal za podupiranje djetetova harmoničnoga razvoja, odgojna i obrazovna vrijednost igračke te usklađenost s ciljevima „socijalističke stvarnosti” (razvoj moralnih čuvstava, patriotizma, samostalnosti i inicijative, sklonost stvaralačkom radu...).

Peti prilog knjige, *Igra* (1950.), znanstvena je rasprava dr. **Anke Matić** (1911. – 2004.), renomirane pedagoginje i psihologinje. Autorica se pita zašto se dijete igra, čemu igra služi, koje se psihičke i fizičke osobine djeteta razvijaju kroz igru. Koncizno razmatra pojedine fiziološke, biološke i biogenetske postavke dječje igre. Navodi da marksistička znanost percipira igru kao osnovnu formu dječje aktivnosti u kojoj se optimalno iskazuju društvene težnje djeteta. Definira igru kao potvrdu ličnosti u razvoju i manifestaciju ličnosti kroz igrovni aktivitet. Tumači da odgojitelj kao organizator dječjih igara ne smije kočiti djetetovu samostalnost, niti se igra treba odvijati prema unaprijed definiranoj šablona. Napominje da samostalnost i inicijativa odgovaraju odgojnim ciljevima socijalističke zajednice.

Šesti prilog, *Pitanje kategorizacije igračaka i vrijednost pojedinih kategorija* (1957.), stručno je djelo učiteljice i profesorice **Ljubice Godler** (1897. – 1967.), utemeljiteljice Centra za dječje igračke i igre u Zagrebu, koji je djelovao sredinom 20. stoljeća. Autorica se zalaže za kategorizaciju igračaka i igrovnih materijala da bi se točnije odredilo njihovo značenje za razvoj djeteta. Smatra da igrovni materijal omogućava djetetu početno znanstveno spoznavanje svijeta. Pitanje kategorizacije igračaka reflektira kroz prizmu mogućnosti da svaka igračka dospije u pravo vrijeme svakom djetetu. Ističe da se u odgojnoj praksi trebaju izmjenjivati i dopunjavati sve kategorije dječjih igračaka. Navedenim se ostvaruje društveni cilj: izgradnja potpune ličnosti djeteta.

Učitelj i svestrani prosvjetni djelatnik **Mladen Koritnik** (1906. – 1980.) autor je sedmoga priloga, *Dijete i igra* (1958.). Analizira dječju igru u okviru roditeljskoga odgoja. Sugerira da će dijete upravo u igri pokazati sve što su roditelji postigli odgojem. Uspoređuje djetetovu igru s radom odraslih, pa zaključuje da je igra bez uložena napora i djetetove inicijative loša igra. Razmatrajući što roditelji trebaju znati o igri djeteta, smatra važnim istaknuti da oni ne smiju biti pasivni prema dječjoj igri, nego trebaju razumno upravljati njome, pronalazeći pravu mjeru između igre, rada i odmora.

Osmi prilog knjige, *Psihološki i socijalni aspekti dječje igre s obzirom na potrebu dječjih igrališta* (1961./1962.), rad je spomenute dr. **Anke Matić**. Autorica prilazi promišljanju dječje igre na igralištima kroz prizmu svestranoga razvoja djeteta. Tumači da je nužna takva opremljenost igrališta koja će omogućiti raznolike aktivnosti (hodanje, trčanje, skakanje, čučanje, pokretne igre, percipiranje višestrukih podražaja, aktivnosti pamćenja i fantazije). Smatra da su kvalitetno uređena i opremljena igrališta ključna za djetetovo socijalno sazrijevanje. Zaključuje da igra na igralištima može imati važnu ulogu u djetetovu razvoju i odgoju.

Odgovornica, dramska umjetnica i svestrana lutkarica **Vlasta Pokrivka** (1939.) autorica je devetoga priloga, *Igra djeteta s lutkom* (1964.). Promovira igru djeteta scenskom lutkom, tumačeći ju kao specifično sredstvo boljega upoznavanja djeteta. Navodi da igre scenskom lutkom snažno potiču monološki i dijaloški govor djeteta, a djetetovu maštu dovode do pune angažiranosti. Smatra opravdanim ulogu odgojitelja kao inicijatora igre i dramatizacije određenoga sadržaja. No, apostrofira da je igra na temelju potpuno razrađene igrovne zamisli odgojitelja krajnje nepoželjna u kontekstu razvoja djetetovih potencijala.

Dr. **Zlatko Pregrad** (1903. – 1983.), filozof, pedagog, psiholog te slavističar, potpisnik je desetoga priloga knjige, *Igra i odgoj djeteta* (1976.). Autor percipira igru kao središnji problem pedagogije. Tumači da se dijete upravo igrom izgrađuje u individualnu i društveno cjelovitu ličnost. Ističe da je igru potrebno pravilno pedagoški voditi, no napominje da igra pritom treba biti slobodna od ograničavanja, prisile ili navezanosti na radne zadatke. Objašnjava da se igra ne može narediti i po naredbi u punovrijednom značenju izvoditi. Tumači da aktivnost igre u kojoj se na bilo koji način dokida njezina sloboda krnji igrovni smisao i vrijednost. Zaključuje da takva igra teško može afirmirati sve vrednote potrebne za svestran razvoj djeteta.

Jedanaesti prilog knjige, *Igra* (1977.), rad je **Anke Došen Dobud** (1920. – 2022.), pedagoške znanstvenice zaslužne za razvoj teorije i prakse predškolskoga odgoja u Hrvatskoj. Autorica razmatra igru u perspektivi prijelaza djeteta iz aktualne u višu razvojnu fazu. Smatra da evolucija dječje igre od funkcionalne preko konstruktivne pa do stvaralačke odražava i evoluciju dječjega općeg razvoja. Tumači igru kao najvredniji atribut djetinjstva. Konfrontirajući strogo didaktiziranu i isključivo samoniklu dječju igru, zaključuje da je riječ o krajnostima koje mogu uzrokovati prikraćenost u djetetovu razvoju. Smatra da u odgojnim ustanovama treba težiti balansiranom odnosu spontane i didaktizirane igre. Sugerira odgojitelju da pomno zapaža djetetove razvojne

karakteristike tijekom spontane igre da bi mogao osmisliti didaktičke aktivnosti s odgojno-obrazovnim namjenama.

Dvanaesti prilog nosi naslov *Igra – izvor razvijanja stvaralačkih sposobnosti predškolskog djeteta* (1977.). Riječ je o stručnom radu **Zdenke Vegar** (1921. – 2015.), višegodišnje profesorice u Školi za odgajatelje NR Hrvatske. Autorica pristupa igri u perspektivi djetetovih stvaralačkih potencijala. Tumači igru kao prvi izraz djetetove samostalnosti u doticaju s okolinom. Kritizira pedagošku praksu u kojoj se primjenjuju nastavne metode rada i učenja s djecom predškolske dobi. Snažno naglašava da takvi postupci guše stvaralaštvo i zadovoljstvo djeteta te ne odgovaraju djetetovoj prirodi i zakonitostima njegova razvoja. Zaključuje da je za djetetovo napredovanje u znanju neizostavno potrebna igra.

Trinaesti prilog, *Igra i dijete* (1980.), rad je pedagoginje i prosvjetne savjetnice **Danice Nola** (1910. – 2005.). Autorica promovira sagledavanje dječje igre kao fenomena neotuđivog od djeteta. Smatra da igra koja je omeđena svrsishodnošću gubi svoju autentičnost, a pedagoške postupke u praksi koji dijele rad s djecom na zanimanja i radne zadatke smatra pogrešnim upućivanjem djeteta na pasivan i imitativan put. Stavljajući igru izvan spontanoga života djeteta, u službu nečega, autorica vidi kao svođenje neupitne vrijednosti igre na najniži rang u življenju – na igrariju. Poziva na očuvanje autohtonoga življenja djece od suvišnoga upletanja odraslih. Objašnjava da djetetova urođena potreba i moć eksperimentiranja sa svime i svačime dovodi do čiste, prave igre, odnosno „igre po sebi”. Zaključuje da će igra, ako ju stavimo u funkciju zadataka, biti osuđena na iščezavanje skupa s djetinjstvom.

Četrnaestim prilogom, *O igri* (1982.), još se jednom u razmatranoj knjizi aktualiziraju pedagoška motrišta **Anke Došen Dobud**. Autorica se priklanja stavu da društvena sredina treba osigurati potrebne elemente za spontanu dječju igru. Navodi karakteristike spontane dječje igre: samonikla, samodjelatna, neusiljena, izazvana prirodnim potrebama i unutarnjim pobudama djeteta, ima najviše osobina igre. Razmatra sličnosti i razlike između igre djeteta i odraslih te prilaže primjer anegdotskoga zapisa igre. Zaključuje da dijete koristi frazu „moram se igrati” onako kako odrasli ističu da moraju raditi.

Petnaesti prilog knjige nosi naslov *Igra u odgojno-obrazovnom radu* (1982.). Riječ je o znanstvenoj raspravi **Milivoja Gabelice** (1929. – 2003.), fakultetskoga profesora i pedagoga. Autor razmatra igru u institucijskom kontekstu osnovne škole i školskoga življenja učenika. Ustvrdjuje da je škola, prenaplaćavajući obrazovnu funkciju, potisnula igru iz svoje sredine. Napominje da je tome doprinijelo i oskudno formalno osposobljavanje nastavnika za razumijevanje igre kao oblika odgojno-obrazovnog rada. Osvrćući se na važne potencijale igre, autor zagovara njezino uključivanje u odgojno-obrazovni rad. Sugerira mogućnosti: igra u nastavi, igra u školi, igra u izvanškolskim aktivnostima. Navodi primjere igara prikladnih za školski kontekst: igre uloga, igre dramatizacije, didaktičke igre. Zaključuje da je dužnost škole i nastavnika pristupiti igri kao bitnoj sastavnici odgoja i obrazovanja te osigurati sredstva za nju.

Šesnaesti prilog knjige, *Igra i igračka u razvoju i odgoju predškolskog djeteta* (1983.), autorstvo je renomirane pedagoginje i metodičarke **Milene Roller Halačev** (1920. – 2012.). Rad započinje navođenjem bitnih odrednica dječje igre u skladu s tumačenjima recentnih znanstvenika (J. Huizinga, R. Caillos, S. L. Rubinstein). Autorica zapaža da se usporedno s promjenom životne dobi djeteta događaju promjene u djetetovim igrama. Navodi empirijske podatke koji govore tome u prilog. Pitajući se što je igračka, promovira njezinu percepciju kao djetetova suigrača, partnera i prijatelja u igri. Objašnjava da dobra igračka odgovara optimalnom razvoju djeteta te oblikuje dijete u skladu s društvenim odgojno-obrazovnim ciljevima. Posljedično navedenom, temeljito tumači zahtjeve koje treba zadovoljavati kvalitetna igračka (psihološki, pedagoški, estetski i higijenski zahtjevi).

Sedamnaesti prilog, *Značaj igre i igračke u životu i razvoju djeteta* (1983.), odlomak je iz neobjavljenoga rukopisa dr. **Anke Matić**. Autorica sugerira uvažavanje dječje igre kao jedinstvenoga konstrukta djetetova psihofizičkoga razvoja i razvojnih potencijala te društva i društvene okoline. Naglašava da dijete djeluje u totalitetu, pa ga je jedino u totalitetu moguće razumjeti. Upozorava da je dijete bez pedagoške podrške odraslih u riziku da pojedine komponente njegova razvoja budu zanemarene. Razmatra zakonitosti djetetova razvoja, odnos igre i igračke, navodi dijagnostički i terapijski aspekt dječje igre. Sugerira da posebno veliku pedagošku vrijednost imaju one igre i igračke koje dijete samostalno stvori. Smatra da je velika pedagoška pogreška ako za takav oblik dječjega stvaralaštva nedostaje razumijevanja.

Osamnaesti prilog knjige nosi naziv *Mogućnosti procjene dječje igre* (2009.). Autorica je **Diana Nenadić Bilan** (1956.), sveučilišna profesorica predškolske pedagogije. Ona sagledava dječju igru kroz prizmu zapažanja djetetova razvoja. Tumači da igra otkriva dobno i individualno primjeren razvoj djeteta. Objašnjava da, za razliku od intuitivnih procjena djetetova razvoja, upravo igra daje uvid čak i u višestruke inteligencije djeteta. Napominje da kurikulum utemeljen na igri anticipira procjenu djetetova razvoja na prirodan način. Objašnjava da igra osigurava pouzdanost procjene jer omogućava kontinuirana promatranja djeteta tijekom vremena. Igra pridonosi i valjanosti procjene jer su vrednovanja koja se organiziraju u stvarnom i situacijskom kontekstu osobito validna. Autorica predlaže načela procjene i vođenja djetetove igre. Prilaže praktične primjere opažanja i dokumentiranja dječje igre: dnevnik promatranja igre, kontrolne liste. Poziva odgojitelja na refleksivnu praksu.

Devetnaesti prilog, rad renomirane prosvjetne i sveučilišne djelatnice, savjetnice za predškolski odgoj **Hicele Ivon** (1946.), nosi naziv *Refleksije o dječjoj igri* (2009.). Autorica snažno zagovara važnost promatranja i razumijevanja dječje igre u svrhu cjelovitoga sagledavanja djeteta. Na konkretnom primjeru promatranja i dokumentiranja dječje igre u praksi upućuje čitatelja u načine i metode bilježenja igrovne aktivnosti. Stručnim prikazom reflektiranja dokumentirane simboličke igre autorica promovira sustavnu podršku djetetovu učenju te doprinosi sagledavanju igre iz perspektive djeteta.

Posljednji, dvadeseti prilog nosi naziv *Komunikacija odgajatelja i djece u igri i strukturiranim aktivnostima* (2015.). Riječ je o radu **Mirjane Šagud** (1957.), znanstvenice čije je djelovanje usmjereno na predškolsku pedagogiju i profesionalni razvoj odgajatelja. Rad je prikaz provedenoga akcijskog istraživanja koje je imalo cilj analizirati komunikacijske obrasce odgajatelja prema djetetu tijekom igrovnih aktivnosti. Autorica sugerira da komunikacijska senzibilnost odgajatelja može pridonijeti bogaćenju dječje igre, dakle – djetetovu učenju. Navodi da potpuna restrikcija svih komunikacijskih razmjena između odgajatelja i djeteta može dječju igru sadržajno i strukturno osiromašiti. Zalaže se stoga za komunikacijski angažman odgajatelja koji će podržati pedagoški potencijal igre. Temeljito objašnjava metodologiju istraživanja, navodi parametre promatranja i procjenjivanja odabranih varijabli. Zaključuje da samoinicirajući i samoorganizirajući aspekti igre nisu dovoljno prepoznati iako imaju važan potencijal za indirektno i suptilno vođenje djeteta prema višim razvojnim razinama. Zagovara razvoj profesionalnih kompetencija odgajatelja da bi njegove interakcijske i komunikacijske strategije bile usmjerene na individualne osobitosti svakoga djeteta.

Knjiga *Diskursi o dječjoj igri – Tematski izbor radova hrvatskih pedagoga* iz više je razloga vrijedan doprinos oduvijek aktualnim znanstvenim i društvenim težnjama za boljim razumijevanjem djeteta i dječje igre. Naime, pažljivi probir i okupljanje primarnih znanstvenih i istraživačkih radova renomiranih hrvatskih pedagoga čine da je priređena knjiga mnogo više od puke kompilacije teorijskih tekstova, čine ju autentičnim znanstvenim uratkom. Tematski pristup pruža okvir za kompleksno sagledavanje istraživačkoga problema. Navođenje priređenih radova u kronološkom slijedu njihova nastanka olakšava praćenje teorijskih koncepata, odgojno-obrazovnih stavova i pedagoških misli koje su oblikovale različite diskurse o dječjoj igri tijekom razdoblja dužeg od stoljeća. Svojom cjelovitošću knjiga otvara prostor za pedagoško kompariranje, refleksiju i oblikovanje nekih novih motrišta. Bibliografija odabranih autora u završnom dijelu knjige pruža podršku referentnoj vjerodostojnosti djela. Dodatno konstruira njezin znanstveni identitet i primjenjivost. Širokim rasponom višedisciplinarnih perspektiva i neupitnom znanstvenom vrijednošću knjiga se opravdano može prepoznati kao dragocjen resurs za buduća istraživanja i unaprjeđenje odgojno-obrazovne prakse. Zasigurno će doprinijeti promišljanjima među članovima znanstvene zajednice i praktičarima. Može se očekivati da će svojom autentičnošću ova knjiga potaknuti intenzivnije razumijevanje dječje igre i među ostalim zainteresiranim čitateljima.

Linda Krstičević